Aristotelés a tradice

ARISTOTLE
AND TRADITIONS

PÁSMO

1 TRADICE V HELÉNSKÉ KULTUŘE A FILOSOFII

V kultuře starověkého Řecka, která se stala východiskem pro budoucí evropský kulturní vzorec, hrála mimořádnou roli tradice. Tradice mají samozřejmě velký význam v každém sapienciálním diskursu ve všech kulturách či etnických skupinách. Stačí zmínit jen tradici talmudu a kabaly nebo tradici eddickou a skaldskou v rámci dalších zdrojů evropského kulturního vzorce; ze vzdálenějších jmenujme např. literární tradici konfuciánskou nebo tradici bráhmanskou a védskou. Pro řeckou kulturu měla nicméně tradice zcela mimořádný význam. Ačkoli totiž bylo *helénské* myšlení vždy prostoupeno hlubokou náboženskou zkušeností, nebylo ve svém celku a jednotných trendech nijak svázáno s žádnou kultickou formou. Jinými slovy, literatura a vůbec kultura nebyla pro staré Řeky určitým projevem dominantního náboženského konceptuálního schématu. Ba spíše naopak, náboženství ve své polytheistické rozmanitosti bylo jen určitým aspektem specifické *helénské* kultury.

Řekové se tedy neopírali primárně o žádné zjevené texty nebo jinak pevně dané věčné pravdy, o to více však byli odkázáni na vzájemnou diskusi a neustávající pohyb reinterpretací i návazností. Řecké modely výchovy a vzdělání – *paideia*, stejně jako společenské instituce a vůbec celé politické uspořádání, byly založeny především na tradici a představovaly vlastně vždy určitou specifickou podobu reflexe tradice starší a zároveň upevňování a zakládání tradice nové. Dominantní roli v tomto reflexivním sebeustavování *helénské* kultury hrála zejména poesie.

Filosofie, zejména ve své *iónské* či *fysiologické* perspektivě, měla v rámci tohoto všeobecného *helénské* kulturního pohybu velmi specifické postavení: zdá se, že filosofové jako Hérakleitos nebo Xenofanés byli extrémními kritiky celé dosavadní kultury a tradice pro ně představovala zejména protivníka, s nímž bylo třeba se vyrovnat jeho naprostým vyvrácením a zavržením. Jinou, tradičnější cestou šli političtí myslitelé, navazující na polomytickou tradici *Sedmera mudrců*, a zcela jinou samozřejmě tragičtí básníci attičtí. Neobyčejně významnou roli ve vztahu k uchopení tradice hrála též literární reflexe lékařská a samozřejmě je třeba zmínit pro řeckou kulturu proud nejtypičtější, rétoriku, která je v jistém smyslu celá postavena na specifické reiteraci stávajících vzorců.

Významným zlomem pak bylo vystoupení sofistů, kteří v pátém století působili po celém Řecku a položili základ tradice nové, *panhelénské*, která pokračovala místní politická, kultovní

i rodově-etnická specifika a směřovala k mohutné syntéze a reinterpretaci všech tradičních modelů starších. Specifické postavení v celém tomto vývoji měly po polovině pátého století Athény, kulturní i ekonomicko-politická velmoc, v níž se ony nitky rodící se *panhelénské* perspektivy sbíhaly a mísily s autonomní tradicí attickou. Vůdčí myslitel období sofistů, Prótagorás, se v Athénách usadil a zásadním způsobem ovlivnil názory Perikleia a jeho politických přívrženců, což ve výsledku vedlo k dějinně bezprecedentnímu přerodu attického tradicionalismu v demokratickou kulturu perikleovských Athén. Vrcholem a závěrem tohoto intelektuálního kvasu byl pak Sókratés, stojící jednou nohou hluboko v sofistice, avšak druhou stále opřen o starší a hlubší lokální tradice attické i širší. Období důvěry v možnou bezbolestnou jednotnou re-konstruktivní transformaci starších tradic v duchu svobody a rozumné úvahy symbolicky skončilo Sókratovým procesem.

Platón v jistém smyslu navázal na sofistickou tendenci vytěžit maximum z předchozí tradice, starší myslitele svým následovníkům nicméně představil výhradně kriticky a prostřednictvím ničujících zápasů, z nichž prakticky všichni vyšli značně dehonestováni. Jinými slovy, Platón své předchůdce ukazuje jako protivníky, kteří jsou sice v jistém smyslu hodni úcty, které je však třeba porazit a odmítnutím jejich filosofických názorů teprve dospět k pravé filosofii, která je samozřejmě totožná s filosofií Platónovou.

— 2 TRADICE U ARISTOTELA

Platónův žák Aristotelés zaujal k celé otázce tradice mnohem vstřícnější postoj a právě jeho tedy můžeme označit za zakladatele evropského pojetí filosofie jakožto reflexivního pohybu myšlení, které z tradice vychází, s tradicí je v neustálém kritickém kontaktu a sebe sama chápe jako pokračování v jejím dosavadním snažení.

Aristotelés především tradici pokládá za nezbytné východisko; názory starších moudrých, kteří se danou problematikou zabývali, jsou podle něj vždy hodny pozornosti. Tvoří spolu s všeobecným míněním, jakýmsi momentálním *common sense* v rámci celé kultury, základní předporozumění, z něhož naše vlastní perspektiva vychází a jehož prostřednictvím vůbec formulujeme své otázky po počátcích a příčinách, stojící v základu filosofického zkoumání. Za tyto předchůdce přitom Aristotelés nepokládá pouze „filosofy“ v úzkém či „učebnicovém“ slova smyslu, ale na poli politické a morální filosofie se zhusta vrací k moudrosti tragiků, zmiňuje příklad Perikleův, vědomě pokračuje v tradici rétorických studií a nejednou jako autoritu zmiňuje i Homéra.

Z metodologického hlediska pak pro Aristotela tradice představuje první krok každého seriózního bádání. První, co badatel musí učinit, je shromáždit dostatečné množství názorů a poznatků, které byly učiněny „staršími“: proslulá je např. Aristotelova sbírka všech dostupných ústav a státních zřízení tehdy známého světa, jejichž rešerší se připravoval na sepsání svého

spisu věnovaného politickým otázkám. Aristotelés proto každý spis zahajuje rozpravou nad *endoxa*, názory starých mistrů. Opakováním známého a jeho obohacením o méně známé tak za prvé vytváří určitou bázi společného předporozumění, spojujícího jej s posluchači. Za druhé si ale během probírání *endoxa* ujasňuje celou problematiku, vymezuje kontext a specifikuje směr zkoumání i konkrétní otázky, které bude sledovat. Protože je Aristotelés toho názoru, že způsob položené otázky a zejména perspektiva, z níž je položena, zásadně určují povahu odpovědi, je vyrovnávání se s tradicí doslova neuralgickým bodem filosofického zkoumání. Proto se s *endoxa* u Aristotela setkáváme nejen v prvních knihách jeho spisů, ale obvykle také na počátku samostatnějších ucelených pojednání a vůbec všude tam, kde přichází cosi nového a je třeba si metodologicky ujasnit způsob uchopení této nové skutečnosti.

— 3 DISKUSNÍ PÁSMO „ARISTOTELÉS A TRADICE“

Aristotelovi nástupci ovšem z pochopitelných důvodů soustředili svůj zájem především na názory Aristotela samého. Zejména pro středověké myslitele se Aristotelés stal jakýmsi synonymem spolehlivé a konsistentní tradice, na kterou je třeba se obracet vždy, a to s náležitou úctou a respektem.

Není tedy divu, že právě na půdě Aristoteléské společnosti, jejíž oficiální název v plném znění dokonce zní *Česká společnost pro studium Aristotela a jeho myšlenkového odkazu*, se badatelé setkávají nad problematikou tradice, její

aristotelskou konceptualizací, vztahem k ní a vývojem této problematiky včetně její relevance pro současnost. Zároveň celý kontext takového zkoumání velmi silně rezonuje se samou podstatou časopisu *Aither*, jenž slovo *tradice* nese přímo ve svém názvu a jenž je věnován právě tomu typu zkoumání, jenž by bez Aristotela a jeho školské tradice dnes vůbec nebyl myslitelný.

Předkládáme vám tedy několik příspěvků, jejichž autoři svou specifickou badatelskou perspektivou přispěli k vytvoření vzájemně provázané mozaiky, plasticky představující diskusi problému tradice na půdě aristotelských studií, a to zejména ve vztahu

k filosofické perspektivě samotného Aristotela. Většina ze zastoupených autorů se zabývá přímo Aristotelovým textem: jedni postupují metodou analytické interpretace konkrétní textové pasáže, druzí spíše sledují kontextuální ukotvení aristotelského textu a jeho presuposice. Jiní ovšem zkoumají, jak se Aristotelovy metodologické zásady promítaly do věrnosti a výstižnosti představených *endoxa*, a další zase představují celý problém z většího odstupu prostřednictvím transformací středověkého aristotelismu.

Doufáme, že vám následující diskuse přijde obdobně vzrušující a podnětná jako nám.

Kryštof Boháček

Pavel Hobza